

LIFE
L y n x

IGRAJMO SE Z RISOM

ZBIRKA DIDAKTIČNIH IGER O RISU
ZA UČENCE PRVE TRIADE OSNOVNE ŠOLE

Anja Kokalj

Pozdravljeni, igralke in igralci!

Poznate pregovor: »Risi za naše bližnje, krta do sebe.«? Pred 400 leti ga je zapisal francoski basnopisec Jean de la Fontaine. Pomeni, da druge opazujemo zelo natančno, pri sebi pa hitro kaj spregledamo. Ris ima v resnici izredno dober vid in vidi celo v temi. Ta lastnost mu je dala tudi ime. Latinsko ime za risa *Lynx lynx* verjetno izhaja iz stare besede, ki pomeni luč.

Pred vami je pripravljena zbirka iger na temo risa. Knjižica je razdeljena na dva dela. V prvem so opisi iger in navodila za igranje, v drugem pa navodila za pripravo igralnih ploščic in predloge igralnih ploščic, ki jih je potrebno natisniti in po navodilih prilepiti.

Ris je v Dinaridih in Alpah ogrožen, glavni vzrok za to pa je parjenje v sorodstvu. Poleg doselitev risov iz Romunije in Slovaške v okviru projekta LIFE Lynx izvajamo tudi veliko aktivnosti za ozaveščanje ljudi o tej vrsti ter izzivih njenega ohranjanja v našem prostoru. Ris je od vseh velikih zveri najmanj konflikten, saj je tako skrivnosten in skrit, da redko pride v stik z domačimi živalmi ter jih tudi redko upleni.

Želimo si, da bi z igrami in aktivnostmi, ki smo jih oblikovali v tej zbirki pogledali na svet okoli sebe z risjim pogledom. Tako boste bolje spoznali gozd in njegovega čudovitega in izredno skrivnostnega prebivalca – risa.

Uživajte!

POIŠČI PAR

Ploščice premešajte in jih razporedite po igralni površini s sliko/besedo obrnjeno navzdol. Z igro naj začne tisti, ki je imel zadnji rojstni dan. Igra poteka v smeri urinega kazalca. Kdor je na vrsti, obrne dve ploščici.

- Če obrnjeni ploščici tvorita par (beseda in fotografija) ju igralec vzame in položi predse. Nato obrne novi ploščici.
- Če obrneji ploščici ne tvorita para, ju igralec obrne nazaj. Z igro nadaljuje naslednji igralec.

Ko so pobrani vsi pari z igralne površine, preštejte ploščice. Kdor jih ima največ, je zmagovalec.

Ali veste, kako si ris najde par?

Risi so samotarji, vendar kljub velikim razdaljam najdejo načine za sporazumevanje med seboj. Eden od načinov je oglašanje (torej preko zvoka), drugi način pa je z označevanjem (markiranjem) svojega območja (teritorija). Risi označujejo s pršenjem urina in drgnjenjem z ličnicami ob izpostavljenih mestih (robovi skal, koč itd.). Na tak način pustijo vonjalna sporočila v okolju. Tako se lahko samec in samica slišita in zavohata kljub daljši razdalji med njima.

Potrebujete:

- ploščice s fotografijami
- ploščice z besedami

RISJA ZGODBA

Med igralnimi ploščicami izberite tiste s sliko. Ploščice pomešajte in jih razporedite po igralni površini s sliko obrnjeno navzdol. Igro začne najstarejši igralec. Izbere si tri ploščice, jih obrne in si ogleda sličice. Izmisli si zgodbo, v kateri uporabi vse tri sličice. Zgodbo pove soigralcem. Nato je na vrsti naslednji igralec.

Potrebujete:

- ploščice s fotografijami

Ali ste vedeli, da se ris zelo redko pojavlja v pravljicah? Tudi v slovenskih ljudskih ga skorajda ne srečamo.

Velike zveri, medved, volk in ris, se človeku izogibajo; ris pa je od vseh najbolj skrivnosten – skriva se v podrasti in grmovju ter giblje po nedostopnih območjih, zato ga od vseh treh v gozdu najtežje vidimo. Tudi v preteklosti je bil ris redko opažen, zato se je tudi v pravljicah manjkrat pojavil kot volk ali medved.

Zanimivo pa se ris pojavlja v mitologiji in legendah severnoameriških staroselcev, kjer predstavlja varuha skrivnosti in simbolizira lovsko spretnost, včasih pa tudi pohlep in nevarnost.

KAJ IMAM NA SLIKI?

Ploščice s fotografijo daste v vrečko. Igro začne igrati najmlajši učenec. Iz vrečke izžreba eno ploščico in skrivaj pogleda sliko. Soigralci nato postavljajo vprašanja in z njimi poskušajo ugotoviti, kaj ima prvi igralec na sliki. Postavljati morajo vprašanja, na katera prvi igralec odgovarja le z da ali ne. Ko ugamejo vsebino slike, je na vrsti naslednji igralec, ki izžreba svojo ploščico s sliko. Izžrebanih ploščic ne vračate v vrečko.

Potrebujete:

- ploščice s fotografijami

Ali ste vedeli, da so risje oči dobro prilagojene na mrak in temo?

Ris se najbolj zanaša na vid in sluh. Ker ima krajši smrček, nima toliko čutilne površine za zaznavanje vonjev kot volk ali medved, vseeno pa voja precej bolje od človeka. Zato pa ima ris zelo razvit vid in odlično vidi tudi ponoči. Njegove velike oči imajo v zadnjem delu dodatno plast kristalov, ki usmerijo svetlobo znotraj očesa tako, da jo ris lahko dobro uporabi pri zaznavanju. Zato lahko njegove oči tudi v mraku zberejo dovolj svetlobe za dobro sliko.

RISOPIS

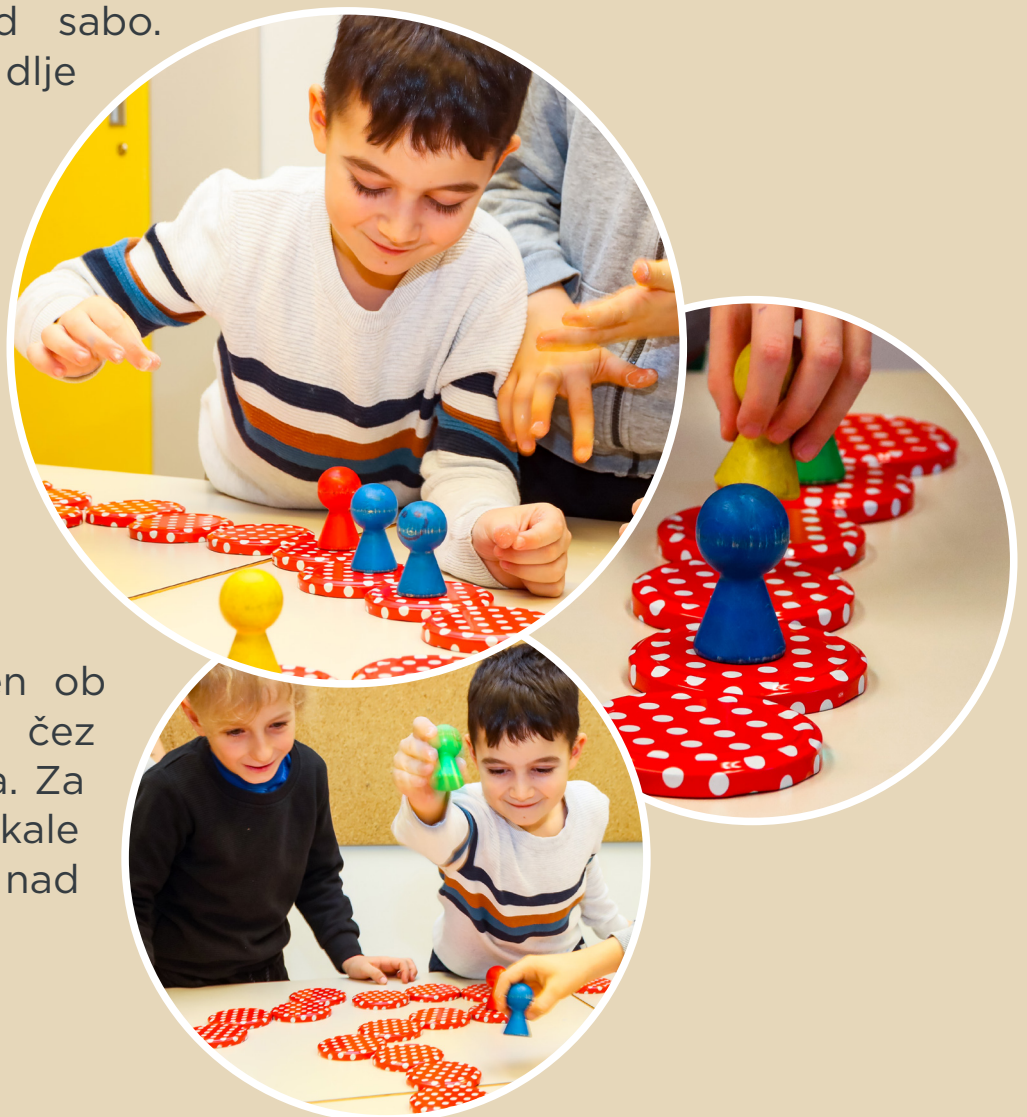
Potrebujete:

- vse ploščice
- igralne figurice
- igralno kocko

Iz vseh igralnih ploščic sestavite pot po mizi tako, da sličice in besede obrnete navzdol. Vsi igralci postavijo svoje figurice na dogovorjen začetek poti. Določite vrstni red igranja. Igralec, ki je prvi na vrsti, vrže kocko in se pomakne naprej za ustrezno število polj. Igralec si ogleda ploščico, na kateri se ustavi, ne da bi jo pokazal soigralcem. Če je na ploščici slika, mora soigralcem z besedami opisati, kaj je na sliki, ne da bi uporabil točno to besedo (na primer: brlog). Če je na ploščici beseda, jo mora igralec narisati, soigralci pa ugibajo, kaj to je. Če soigralci uganejo pravilno besedo, lahko igralec nadaljuje igro, sicer naslednji krog ne meče. Igro lahko igrate tudi v parih, kjer eden od igralcev s pantomimo prikaže vsebino ploščice drugi pa ugiba. Pari tekmujejo med sabo. Ugibanje naj ne traja dlje od minute in pol.

**Ali ste vedeli,
da ris večinoma
počiva podnevi?**

Ris je najbolj aktiven ob mraku, medtem ko čez dan večinoma počiva. Za počitek si rad izbere skale z dobrim pregledom nad okolico.

PO RISJIH STOPINJAH

Igralne figure postavite na polje start. Igro začne najmlajši igralec, ki vrže kocko in se pomakne naprej za število pik na kocki. Če se ustavi na polju z nalogo, jo izpolni. Navodila za izdelavo igralne plošče in polja zanjo so na straneh 12 in 13.

Potrebujete:

- igralno ploščo
- igralne figure
- igralno kocko

Ali ste vedeli, da v risovi stopinji v snegu ali blatu kremplji niso vidni?

Ris lahko, tako kot druge mačke, svoje kremplje skrije v kožne gube. Skrivanje krempljev mu omogoča tiho zasledovanje plena ter ohranjanje ostrine krempljev. Z ostrimi kremplji ris bolje zagrablji plen, ko skoči nanj. Ker ima kremplje večinoma skrite, se jih le redko vidi v odtisu njegovih tac.

RISJA TELOVADBA

Vodja razgibavanja vrže kocko in začne izvajati določen gib, ki ustreza številu pik na kocki. Ostali ga posnemajo. Po minuti in pol izvajanja giba ponovno vržete kocko in začnete izvajati nov gib. Pred metom kocke lahko zamenjate vodjo gibanja.

Potrebujete:

- igralno kocko
- prostor za gibanje

Vaje glede na število pik na kocki:

- 1 🐾 hoja po podrtem deblu (gredi)
- 2 🐾 vlečenje preostanka plena in prekrivanje z listjem
- 3 🐾 brušenje krempljev na deblu ali štoru
- 4 🐾 plezanje po drevesu (letveniku)
- 5 🐾 skok iz zasede
- 6 🐾 umivanje po mačje

Ali ste vedeli, da lahko ris na dan naredi več deset kilometrov?

Risi lahko v iskanju plena prehodijo nekaj kilometrov na dan, večje razdalje pa naredijo mladi risi v iskanju svojega teritorija (prostora) ali samci v iskanju samic za parjenje.

Tako je ris Maks naredil vsaj 300 kilometrov zračne razdalje v iskanju teritorija in samice na poti iz Menišije do Kranjske Gore in nazaj v 80 dneh.

V RISJEM GOZDU

Ideje za aktivnosti z učenci v gozdu

Ali ste vedeli, da je po risu poimenovano ozvezdje na severni polobli?

Svetloba njegovih zvezd je tako medla, da jih lahko vidijo le tisti, ki imajo risje oči. Ozvezdje Risa se nahaja med Velikim medvedom in Aurigo oziroma Voznikom.

IGRALNA PLOŠČA

Natisnjene odtise v krogih na tej in na naslednji strani izrežite. Razporedite jih po risalnem listu tako, da iz njih oblikujete poljubno pot. Začnite s krogom ŠTART in zaključite s poljem CILJ. Polja z nalogami v enakomernih presledkih razporedite po poti. Ko ste zadovoljni s svojo potjo, kroge prilepite.

IGRALNE PLOŠČICE

Oglejte si pare na naslednjih straneh. S pomočjo slovarčka na straneh 23–25 si pomagajte pri razumevanju manj znanih besed. Strani natisnite in pripravite 50 čistih pokrovčkov za vlaganje. Kroge izrežite po črtni črti in jih nalepite na pokrovčke (v navodilih poimenovane kot »ploščice«).

V prvem delu priročnika so podana navodila za igranje didaktičnih iger. Za igranje nekaterih boste potrebovali tudi igralno kocko in figurice. Uporabite kocko iz igre Človek ne jezi se, za figurice uporabite kaj iz narave – kamenčke, storže, želodove kapice ali kaj podobnega.

Igralne ploščice potrebujete za igre Poišči par, Risja zgodba, Kaj imam na sliki in Risopiš.

Ali veste, da so ljudje včasih verjeli, da ima ris nadnaravno dober vid?

Zaradi te lastnosti je ris pogosto simboliziral jasnovidnost, vizionarstvo in razodevanje skrivnosti. Leta 1603 je bila v Italiji ustanovljena Accademia dei lincei, kar v dobesednem pomenu pomeni Akademija risjeokih. To je ena najstarejših znanstvenih ustanov na svetu, katere član je bil med drugimi tudi slavljeni Galileo Galilei.

SMRČEK

PLENILEC

SKRIVANJE

DNEVNI POČITEK

Foto: Matej Vranic

Foto: Anja Kokali

Foto: Miha Krofel

UMIVANJE

BUKEV

UHLJI

**OZNAČEVANJE
OZEMLJA**

GOZD

**LOV IZ
ZASEDE**

BRLOG

NOČ

MLADIČI

Foto: Franc Kljun

Foto: Franc Kljun

Foto: Žiga Kokalj

EVRAZIJSKI RIS

REP

KOŽUH

Foto: Lan Hočevar

Foto: Marjan Artnak

Foto: Ralf Lotys

SRNJAD

POLH

HLOD

SAMOTAR

GAMS

JELENJAD

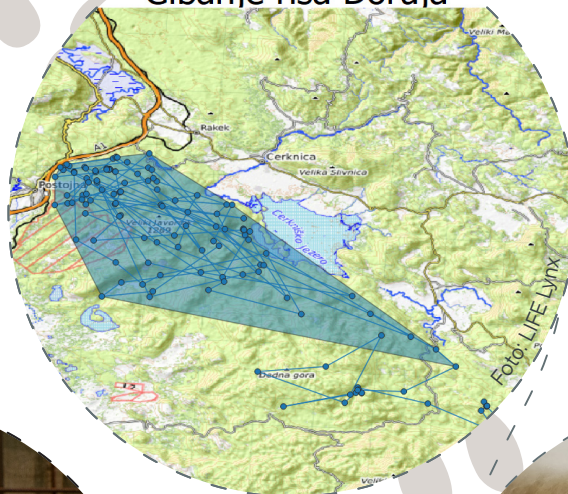

TERITORIJ

OVRATNICA GPS

KREMLPLJI

Gibanje risa Doruja

SLOVARČEK

Brlog

Samica risa ne koplje brloga v obliki rova, kot bi ga kopala jazbec ali lisica. Za to si najde zavetje pod skalo, koreninami drevesa ali pod drevesom samim. Brlog je torej kraj v gozdu, kamor samica skriva svoje mladiče. Da jih drugi plenilci ne bi našli, ima več brlogov in pogosto prenaša mladiče med njimi.

Dnevni počitek

Ris lovi ob mraku, tekom dneva pa ni zelo aktiven in predvsem počiva. Za počitek si rad najde skalo ali kakšno drugo razgledišče v gozdu.

Evrazijski ris

Tako kot domača mačka tudi ris sodi v družino mačk, čeprav je 3-4 krat večji od nje in 4-5 krat težji. Je največja prostoživeča mačka pri nas.

Jelenjad

To so samec jelen, samica košuta in mladič, ki mu pravimo tele. Odrasla jelenjad je prevelika, da bi jo ris ob lovu obvladal sam, zato lovi predvsem teleta.

Kožuh

Kožuh je sestavljen iz kože in dlak, ki iz nje rastejo. Risji kožuh je običajno vzorčast. Nekateri risi imajo zelo očiten vzorec, medtem ko je pri drugih lahko manj izrazit. Vsak ris ima svoj vzorec na kožuhu, tako kot ima vsak človek svoj prstni odtis.

Lov iz zasede

Ris lovi iz zasede. To pomeni, da se skriva v podrast in preseneti svoj plen, ko skoči nanj. Če ni uspešen, po nekaj skokih odneha z lovom, saj njegovo srce ne prenese teka na daljše razdalje.

Markiranje

Markiranju rečemo tudi označevanje. Ris označi območje, na katerem živi, z urinom (lulanje) ali pa tako, da z drgnjenjem pusti svoj vonj na različnih površinah (skale, drevesa, gozdne koče itd). Na ta način pove drugim risom, da je to območje že zasedeno.

Nekonfliktnost

Konflikt se zgodi, ko imata dve osebi različna mnenja ali želje, ki jih ne moreta uskladiti. Tudi ris lahko pride v konflikt s človekom, na primer takrat ko upleni pašno žival (ovco ali kozo). Ker se to zgodi redko, pravimo, da je ris nekonflikten.

Ovratnica GPS

Globalni navigacijski satelitski sistem (GNSS) sestavljajo sateliti, ki so namenjeni natančnemu določanju lokacije na Zemlji. Sateliti hkrati oddajajo signal zelo natančne ure. Prvi tovrsten sistem je bil ameriški GPS, po katerem pogovorno imenujemo vse naprave, ki sprejemajo signale GNSS. Ob njem delujejo še evropski Galileo, ruski GLONASS in kitajski BeiDou. Več signalov s satelitov istega sistema naprava zazna, bolj natančno lahko določi svojo lokacijo. Če ima žival nameščeno ovratnico s sprejemnikom GPS in oddajnikom lokacije, lahko spremljamo, kje se ta žival giblje – naprava nam v enakomernih časovnih korakih pošilja svojo lokacijo. Na ta način izvemo veliko o gibanju živali in njenih življenjskih navadah; na kakšne razdalje se lahko giblje, kako veliko območje potrebuje, kakšno življenjsko okolje ji ustreza, ali se njeno gibanje razlikuje glede na letni čas, ali ima mladiče itd.

Parjenje v sorodstvu

Otroci bratov in sester ali bratrancev in sestričen imajo večjo možnost za (genetske) bolezni. Ljudi je na svetu veliko in se to redko zgodi, poleg tega se temu tudi namensko izogibamo. Ker je risov v Sloveniji trenutno še zelo malo, nimajo druge izbire, kot da se pariyo z risi, s katerimi so v sorodu. Zaradi tega veliko risov ni zdravih. Posledično umrejo prej ali pa nimajo potomcev. Na ta način se njihova številčnost niža.

Plenilec

Plenilci so živali, ki lovijo (plenijo) in jedo druge živali za svoje preživetje. To je njihov način prehranjevanja.

Podrast

Podrast je rastlinje, grmovje, ki raste pod drugim grmovjem in drevjem v gozdu. To so lahko praprotni, visoke steblike (poenostavljeno jim lahko rečemo visoke rože) in tudi zelo mlada in nizka drevesa. Sem sodijo tudi manjše rastline (čemaž, trobentice, borovnice itd.), ki pa so prenizke, da bi se ris vanje lahko skrnil.

Samotar

Ris je samotar. To pomeni, da vsak ris živi sam. Samec in samica se srečata le v času parjenja, nato pa samica sama skrbi za mladiče. Mladiči živijo z mamo, dokler niso dovolj stari, da gredo v iskanje svojega življenja.

Srnjad

To so samec srnjak, samica srna in mladič. Srnjad je najpogostejši parkljar pri nas in najpogostejši plen evrazijskega risa. Drugi parkljarji, ki pri nas živijo v naravi, so še jelenjad, divji prašič, muflon, gams itd.

Teritorij

Teritorij je določeno območje, ozemlje, ki si ga ris vzame za svoj dom. Na tem območju mora imeti dovolj hrane (plena), pa tudi mest za počitek, za vzrejo mladičev itd. Ker je vse to risom dragoceno, svoj teritorij označijo, da ga ne bi zavzeli drugi risi.

Uhelj

Zunanji del ušesa; lovi zvoke iz okolice in jih usmerja v notranje uho.

IGRAJMO SE Z RISOM: Zbirka didaktičnih iger o risu za učence prve triade osnovne šole

Avtorica: Anja Kokalj

Urednika: Manca Velkavrh in Žiga Kokalj

Avtorji fotografij: Marjan Artnak, Rok Černe, Marcin Grzegorzek, Lan Hočevar, Franc Kljun, Anja Kokalj, Žiga Kokalj, Miha Krofel, Jakub Kubala, Ralf Lotys, LIFE Lynx, Janez Papež, Manca Velkavrh, Matej Vranič

Grafično oblikovanje: iOK, Izven okvirjev, Žiga Kokalj s.p.

Jezikovni pregled: Jana Kete Matičič

Izdajatelj: Univerza v Ljubljani, Biotehniška fakulteta, Oddelek za biologijo

Spletni naslov: www.lifelynx.eu

Prva spletna izdaja.

Publikacija je brezplačna. Nastala je v okviru projekta:

Reševanje risa v Dinaridih in jugovzhodnih Alpah pred izumrtjem

Akronim: LIFE Lynx

Šifra projekta: LIFE 16 NAT/SI/000634

Časovni okvir: 1. 7. 2017 – 31. 3. 2024

life.lynx.eu@gmail.com

www.facebook.com/LIFELynx.eu

www.facebook.com/lifelynx.hr

www.instagram.com/life.lynx

Ljubljana, 2023

Kataložni zapis o publikaciji (CIP) pripravili v Narodni in univerzitetni knjižnici v Ljubljani

COBISS.SI-ID 143878147

ISBN 978-961-6822-91-6 (PDF)

Partnerji

Univerza v Ljubljani

Lovska zveza Slovenije

S podporo finančnega mehanizma Evropske unije LIFE

Sofinancerji

EURONATUR